

2.1 ฝึกให้เด็กแสดงออกทางสีหน้าและท่าทาง

2.2 ให้เด็กเลียนแบบ คน สิ่งของ กิริยาท่าทางต่าง ๆ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
ตลอดจนสิ่งของที่อยู่รอบตัว

2.3 ให้เด็กได้เล่นสมมติต่าง ๆ

2.4 ให้เด็กได้เล่นตามเรื่องในชีวิตประจำวัน หรือเล่นตามจินตนาการ

2.5 การใช้อุปกรณ์ช่วยในการเคลื่อนไหว เช่น ลูกบอล ห่วงเชือก

ในการจัดกิจกรรม ครูมักจะให้เด็กทำกิจกรรมเคลื่อนไหวเป็นกลุ่มใหญ่ ทั้ง ๆ ที่เด็กทำได้ดีกว่าถ้าเด็กทำกิจกรรมเดี่ยวหรือกลุ่มเล็ก คนตรีแต่ละชนิดต้องการการตอบสนองของกล้ามเนื้อต่างกัน เช่น การตบมือ การแกว่ง การโยก การเขย่งปลายเท้า การเดิน การกระโดด เป็นต้น ซึ่งผลจากการศึกษาของเปียเจต์เกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก ค้นพบว่า ความสามารถในการคิดและทักษะทางภาษาของเด็กขึ้นอยู่กับพื้นฐานของประสบการณ์ทางด้านกล้ามเนื้อ เด็กไม่สามารถพัฒนาภาษาได้ถ้าปราศจากพื้นฐานที่มั่นคงทางด้านประสบการณ์การออกกำลังกายและการหยิบจับสิ่งของรอบ ๆ ตัว

3. การเคลื่อนไหวตามเสียงดนตรี

การสอนเด็กเล็ก ควรเริ่มด้วยการให้เด็กเคลื่อนไหวเองมากกว่าการสอนให้เด็กทำตามเลียนแบบครูหรือสิ่งอื่น ๆ ควรจะเริ่มด้วยการเคลื่อนไหวตามธรรมชาติของเด็ก เช่น ให้ฟังเสียงเท้ากระทบพื้นเวลาวิ่ง เป็นต้น ครูควรบอกส่วนต่างๆ ของร่างกายที่เคลื่อนไหวและชนิดของการเคลื่อนไหว เด็กอาจวิ่ง กระโดด ถีน ไถล โดยใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายมาช่วยในการเคลื่อนไหวเช่น เท้า เขน มือ ศีรษะ การเคลื่อนไหวอาจหนักแน่น แข็งแรง เบา เร็ว ช้า สูง ต่ำ ฯลฯ นอกจากนี้ครูควรใช้เครื่องดนตรีและจังหวะช่วยให้เด็กได้ฝึกอัตราจังหวะและใช้ความคิดของตนเองหลังจากนั้นครูจึงแนะนำให้เด็กเคลื่อนไหวตามจังหวะเพลงง่าย ๆ

เด็กอายุตั้งแต่ 4 ขวบขึ้นไป ควรจะได้ทดลองการเคลื่อนไหวพื้นฐานต่อไป เด็กควรมีอิสระและเคลื่อนไหวตามธรรมชาติ ครูอาจใช้กลองหรือเครื่องมืออย่างอื่นเคาะจังหวะ ตัวอย่างเช่น เคาะจังหวะเดินให้เด็กฟังแล้วตบมือตาม ให้เด็กคิดว่าจะขยับเท้าอย่างไร แล้วให้เดินตามจังหวะกลอง หลังจากเด็กหัดทำพื้นฐานได้แล้ว ครูก็อาจใช้เพลงประกอบให้เด็กคิดเองว่าเขาควรจะเคลื่อนไหวอย่างไร

การฟังดนตรี

การฟังเป็นทักษะพื้นฐานของกิจกรรมดนตรี เด็กทารกที่มีทักษะการฟังตั้งแต่แรกเกิด ถึงแม้ว่าเด็กจะร้องเพลงยังไม่ได้ เด็กก็พยายามเลียนเสียงที่ได้ยิน เด็กอายุ 2 ขวบจะชอบฟังเพลงที่ผู้อื่น

ร้องหรือฟังจากแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียง เด็กชอบสร้างจังหวะของตนเองโดยใช้วัตถุสิ่งของหรือเสียงของตนเอง เด็กอายุ 3 ขวบสามารถฟังเพลงหรือดนตรีสั้น ๆ ถ้าหากเด็ก 4 ขวบมีประสบการณ์พื้นฐานทางดนตรีมากพอก็จะสามารถตั้งใจฟังเพลงและจำแนกเสียงดนตรีได้ เด็กควรมีประสบการณ์ในการฟังเพลงหลายรูปแบบเช่น ดัง ค่อย สนุกสนาน เศร้า เพลงเบา ๆ เพลงหนัก เพลงเร็ว เพลงช้า เป็นต้น ซึ่งแมคคอลล (McCall, 1971, pp. 9) ได้กล่าวว่า การฟังเพลงจะเริ่มต้นจากความประทับใจเพียงบางส่วนของเพลงทั้งหมด และรายละเอียดต่าง ๆ ของดนตรีจะผสมผสานกันเข้ามา โดยเริ่มต้นจากการเน้นที่จุดใดจุดหนึ่งที่ละอย่างโดยปกติครูจะไม่ค่อยจัดประสบการณ์การฟังและการมีส่วนร่วมในการฟังให้กับเด็กมากเท่าที่ควร การฟังช้า ๆ โดยที่ครูเป็นผู้ชี้แนะจะช่วยให้เด็กพัฒนาการรับรู้และความเข้าใจดนตรี นอกจากนี้จะช่วย让孩子เริ่มจับแนวคิดของดนตรีและแนวคิดเกี่ยวกับดนตรีได้ ตัวอย่างเช่น ถ้าเราพยายามให้เด็กแยกความแตกต่างระหว่างเสียงสูงและต่ำ เราควรจัดประสบการณ์ที่หลากหลายที่มีเสียงสูงและต่ำผสมผสานกัน แล้วให้โอกาสเด็กได้แยกแยะเสียงเหล่านั้น

ในการฝึกการฟังดนตรี ครูควรเลือกดนตรีอย่างพิถีพิถัน โดยครูควรแยกแยะให้ออกว่าแต่ละครั้งจะให้เด็กทำอะไรเช่น ให้เด็กพักผ่อน หรือให้เด็กค้นพบความแตกต่างระหว่างจังหวะช้า-เร็วหรือแยกแยะดนตรีแต่ละประเภท ขณะที่เด็กฟังดนตรีประเภทต่าง ๆ ครูอาจตั้งคำถามดังต่อไปนี้

1. เสียงดนตรีดังหรือค่อย หนักหรือเบา เศร้า โศกหรือสนุกสนาน
2. ดนตรีที่ฟังมีการบรรเลงเร็วหรือช้า
3. เราจะเคลื่อนไหวประกอบเพลงที่ฟังอย่างไร
4. บอกชื่อเครื่องดนตรีที่เล่น
5. เพลงที่ฟังนี้เป็นเพลงสำหรับทหารเดิน (เพลงมาร์ช) หรือเพลงกล่อมเด็ก
6. บางท่วงทำนองฟังคุ้นเคย ๆ กันหรือไม่
7. เด็กรู้สึกอย่างไรขณะที่ฟังดนตรี

นอกจากนี้ครูควรจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะทางดนตรี ไม่ว่าจะเป็นการจัดทัศนศึกษาเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงในการได้ยินเสียงต่าง ๆ เช่น หลอดไฟ เสียงสัตว์ การทำเทปเสียงต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งเสียงจากธรรมชาติและเสียงที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง แล้วให้เด็กบอกเสียง บอกคุณภาพของเสียง เมื่อเด็กมีประสบการณ์มากขึ้น เด็กจะสามารถจำแนกและจัดประเภทเสียงได้ หรือการอ่านนิทานเรื่องราวเกี่ยวกับเสียง นิทานหรือหนังสือเรื่องเชยชวนให้เด็กมีส่วนร่วมในการออกเสียงโดยการใช้เสียงของตนเองจากส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย หรือเครื่องมือประกอบ เป็นต้น

การใช้เครื่องดนตรี

เด็กเล็กจะชอบใช้ร่างกายทำเป็นเครื่องมือเพื่อก่อให้เกิดเสียงต่าง ๆ เช่น การตบมือ การตีดนิ้ว การกระแทก กระตืบเท้าขณะฟังเสียงดนตรี หลังจากการทดลองใช้ร่างกายเป็นเครื่องดนตรีแล้ว ครูควรนำสิ่งของที่ทำให้เกิดเสียงได้ แล้วนำเครื่องดนตรีมาให้เด็กทดลอง เด็กควรมีโอกาสได้แยกแยะและจัดประเภทของสิ่งของตามเสียงที่เขาทำตัวอย่างเช่น ให้อ่างเครื่องดนตรีและสิ่งของที่มีเสียงเหมือนระฆังไว้ด้วยกัน เป็นต้น การรวบรวมและทดลองทำเสียงต่าง ๆ เป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญในการแนะนำเครื่องดนตรีสำหรับเด็ก (Ramsey & Bayless, 1980, pp. 153-154)

การแนะนำเครื่องดนตรี

เมื่อเด็กมีการตอบสนองต่อการเกาะจังหวะตามเสียงดนตรี เด็กจะเริ่มเรียนรู้ที่จะใช้และเล่นเครื่องดนตรี ในตอนนี้ครูสามารถนำเครื่องดนตรีทั้งที่สำเร็จรูปและที่ครูทำเองมาแนะนำให้กับเด็ก ขั้นต่อไปคือ การจัดบัญชีประเภทเครื่องดนตรีสำเร็จรูปที่ทำให้เกิดจังหวะ เครื่องดนตรีที่สำเร็จรูปจะมีขนาดต่างกัน เช่น ขนาดสำหรับเด็ก 16 คน 22 คน 30 คน หรือขนาดสำหรับคนคนเดียว ในแต่ละชุดจะมีอุปกรณ์ดนตรีเอาไว้ให้ เช่น กลอง เครื่องเคาะจังหวะ ไม้บล็อกลำสำหรับเคาะจังหวะ เครื่องเขย่าต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งการทดลองทำเสียงดนตรีต่าง ๆ จากเครื่องดนตรี เป็นวิถีทางที่เด็กเรียนรู้ดนตรีอย่างสนุกสนาน ครูหลายคนมักกลัวที่จะใช้เครื่องดนตรีในชั้นอนุบาล เพราะเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับดนตรีที่ไม่น่าชื่นชอบ ทั้งนี้เพราะครูแจกเครื่องดนตรีให้กับเด็กโดยไม่มีการอธิบายวิธีใช้ ครูควรให้เด็กได้สังเกตความแตกต่างของเสียงและจังหวะก่อนที่จะลงมือเล่นเครื่องดนตรี นอกจากนี้ เด็กควรได้มีโอกาสรับฟังการเล่นดนตรี แล้วสนทนาลงถึงสิ่งที่เขาจับฟังและได้เห็นการเล่นเสียงต่าง ๆ ครูควรมีการถามคำถามประกอบ เช่น เล่นเสียงดังได้หรือไม่ เสียงที่ได้รับฟังเหมือนอะไร อีกทั้งครูควรสร้างกฎเกณฑ์เบื้องต้นก่อนแจกอุปกรณ์ให้กับเด็ก อาทิเช่น เมื่อได้รับแจกแล้วให้อ่างไว้บนพื้นหลังเก้าอี้ หรือห้ามโยนเครื่องดนตรีลงในกล่อง ให้อ่างอย่างเบา ๆ เป็นต้น

การเล่นเครื่องดนตรี

ในการเล่นเครื่องดนตรีประกอบเพลง ครูควรจัดสภาพการณ์เพื่อให้เด็กได้เลือกเครื่องดนตรีที่เขาคิดว่าเหมาะกับดนตรีแต่ละชนิด หรือเล่นเครื่องดนตรีประกอบเพลง บทร้อยกรอง นิทานที่เป็นปัจจุบัน สำหรับดนตรีที่เป็นแบบแผนที่เล่นกันในสมัยก่อนไม่ควรนำมาใช้เพราะเด็กจะไม่รู้สึกชื่นชมในการสอนแบบนั้น การเล่นเครื่องดนตรีควรเป็นการใช้อย่างสร้างสรรค์ โดยเด็กมีโอกาสได้สำรวจ ถามคำถาม ออกแบบ และได้เล่นดนตรี (Nye, 1975, pp. 82) ส่วนแรมซี และ

เบย์เลส (Ramsey & Bayless, 1980, pp. 154 – 155) กล่าวว่า เราอาจใช้เครื่องดนตรีประกอบกับเพลง จังหวะ หรือนิทานได้ เช่น ใช้กระดิ่งประกอบเพลง เมื่อร้องเพลง “Jingle Bells” หรือใช้ไม้ที่เคาะ จังหวะเพื่อทำเสียงนาฬิกา ถ้าครูและนักเรียนมีโอกาสดูแผนการใช้เครื่องดนตรีประกอบเพลง บทกลอน จังหวะหรือนิทานด้วยกัน เด็กก็อาจจะเสนอวัสดุอื่น ๆ เข้ามาประกอบในการทำเสียง ประกอบ จากการวางแผนเด็กจะเริ่มรู้จักการประเมิน รับฟัง รู้จักเลือกและตัดสินใจว่า เสียงหรือ ส่วนประกอบของเสียงใดที่ไปด้วยกันได้ ซึ่งต่อมาเด็กจะสามารถสร้างเพลงขึ้นมาเองได้ ถ้าการ แนะนำเครื่องดนตรีให้เด็กเป็น ไปเช่นนี้ เด็กจะเข้าใจถึงระดับเสียงของเครื่องดนตรีแต่ละชิ้น รู้ว่าจะ ใช้หรือเล่นอย่างไร และเขาจะสามารถใช้เครื่องดนตรีประกอบเพลงและการเคลื่อนไหวได้

คุณค่าของการใช้เครื่องดนตรี

คุณค่าของการเรียนดนตรีสามารถพบได้จากการกระทำดังต่อไปนี้

1. การใช้เครื่องดนตรีของเด็ก โดยครูแนะนำให้เด็กสำรวจเสียงดนตรี พลังของ เสียง (ดัง – ค่อย) ระดับเสียง (สูง – ต่ำ) จังหวะ (เร็ว – ช้า) และองค์ประกอบพื้นฐานของดนตรี อย่างอื่น ซึ่งจะพบว่าเด็กปฐมวัยสามารถเข้าใจคุณสมบัติของดนตรีเหล่านี้ และสามารถนำไปสู่การ ปฏิบัติในการเล่นเครื่องดนตรีได้
2. การเชิญวิทยากร ซึ่งอาจจะเป็นครูดนตรี นักดนตรี หรือเด็กที่โตกว่าเข้ามาใน ห้องเรียน เพื่อมาสาธิตและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเล่นเครื่องดนตรีหลายชนิดกับเด็ก
3. การพาเด็กไปที่ห้องดนตรี เพื่อให้เด็กฟังการเล่นดนตรี หรือพาเด็กไปที่สนาม เพื่อให้ได้ชมการแสดงโยธวาทิต

นิทาน

ความหมายของนิทาน

นิทาน คือ เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานด้วย”มุขปาฐะ” คือ การเล่ากันจากปาก ต่อปากเรื่อยมา ตั้งแต่ยัง ไม่มีการพิมพ์ จึงถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมปากเปล่า จนกระทั่งมีการพิมพ์ เกิดขึ้น จึงได้มีการบันทึกเรื่องราวขึ้นมา นิทานมักขึ้นต้นด้วยคำว่า “กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว” หรือ “ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว” เนื้อเรื่องของนิทานมักจะมียุทธินิหารต่าง ๆ เพื่อเร้าความสนใจ เนื่องจากเป็น เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมา เนื้อเรื่องเดียวกันจึงมีหลายสำนวนผิยกันไป สำหรับความหมายของ นิทาน ไพพรรณ อินทนิล (2534, หน้า 14) ได้ให้ความหมายไว้ว่า นิทาน หมายถึง เรื่องที่เล่ากัน มาแต่สมัยโบราณ เป็นรูปแบบของศิลปะพื้นบ้านที่เก่าแก่ที่สุด เกิดขึ้นก่อนที่จะมีการพิมพ์หนังสือ เช่นเดียวกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2538, หน้า 448) ที่ให้ความหมายไว้ว่า นิทาน คือ เรื่องที่เล่ากันมา เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป

การเลือกนิทานให้เหมาะสำหรับเด็ก

นิทานโดยทั่ว ๆ ไปไม่ว่าจะเป็นของชาติใดก็ตาม มักจะเป็นเรื่องของมนุษย์และมีตัวละคร อาจจะเป็นคน สัตว์ เทวดา นางฟ้า จะมีความคิดและการกระทำเหมือนมนุษย์ทุกอย่าง และอาจมี อภินิหารเพื่อเสริมสร้างจินตนาการของเด็ก นอกเหนือไปจากความบันเทิงแล้วนิทานมักสอดแทรก คติสอนใจ คุณธรรม และจริยธรรม เพื่อสอนให้เด็กทำความดี ซื่อสัตย์ มีจิตใจที่อ่อนโยน รักและ เมตตาต่อสัตว์และเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ในปัจจุบันนิทานสมัยใหม่มักจะเน้นเรื่องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วย (ฉวีวรรณ อุหาภินันท์, 2542, หน้า 175)

สำหรับนิทานที่เหมาะสมสำหรับเด็กในวัยต่าง ๆ นั้น ผู้เล่าจะต้องศึกษาจากจิตวิทยาสำหรับเด็ก เพื่อจะได้ทราบความสนใจและความต้องการในการอ่านของเด็กวัยต่าง ๆ เป็นแนวในการ พิจารณาเลือกนิทานที่จะนำมาเล่าให้เด็กฟังให้ตรงกับ ความสนใจ ความต้องการ และวัยของเด็กซึ่ง ลักษณะของนิทานที่เหมาะสมสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน พรจันท์ จันทวิมล (2529, หน้า 245) ได้กล่าว สรุปไว้ดังนี้

1. เป็นเรื่องง่าย ๆ ที่เน้นเหตุการณ์เดียว แต่มีความสมบูรณ์ในตัว
2. มีการเคลื่อนไหว การเดินเรื่องอย่างรวดเร็ว
3. ตัวละครน้อย มีลักษณะเด่นที่จำได้ง่าย เด็กอาจสมมติตัวแทนได้
4. มีบทสนทนามาก ๆ
5. ใช้ภาษาง่าย ๆ ประโยคสั้น การกล่าวคำซ้ำหรือคำสัมผัส จะช่วยให้เด็กจดจำได้ง่าย

และรวดเร็ว

6. สร้างความรู้สึกและความพอใจ
7. เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเด็ก เช่น ครอบครัว สัตว์เลี้ยง หรือเรื่องที่เด็กสร้างจินตนาการ

ตามได้

8. ความยาวไม่ควรเกิน 15 นาที

นอกจากนี้ เนื้อเรื่องของนิทานที่ดีควรมีครบทุกรส รัก โศก ตื่นเต้น ผจญภัย ตอนจบมักจะ จบลงด้วยความสุข อย่าจบลงด้วยการพลัดพราก หรือการตาย จะทำให้เด็กเสียใจ ผิดหวัง และ เนื้อเรื่องไม่ควรเน้นเรื่องการอบรมสั่งสอนจนมากเกินไปจนเด็กรู้สึกว่าเป็นการสอน ทำให้เบื่อ ไม่อยากที่จะฟัง

ประโยชน์ของการเล่านิทาน

การเล่านิทานก่อให้เกิดประโยชน์กับเด็กในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านอารมณ์ ด้านสังคม รวมทั้งทักษะต่าง ๆ เช่น การฟัง หรือการพูด ซึ่งฉวีวรรณ อุหาภินันท์ (2542, หน้า 175) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการเล่านิทานไว้ดังนี้

1. เป็นสายใยเชื่อมโยงในการสร้างความสัมพันธ์ ความรัก ความอบอุ่นของเด็กกับพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ปู่ย่า ตายาย ครู และเพื่อน ๆ ทำให้เด็กมีความรักความผูกพัน ไม่รู้สึกหวาดกลัว
2. เป็นการสอนทางอ้อม ช่วยขัดเกลาจริยมารยาท ความประพฤติ อุปนิสัย ระเบียบวินัย และปลูกฝังศีลธรรมจรรยาได้เป็นอย่างดี
3. ช่วยพัฒนาการทางด้านอารมณ์ให้กับเด็ก ทำให้เด็กรู้จักฟัง มีสมาธิ มีมารยาทในการฟัง
4. ให้ความแจ่มใส สนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจกับเด็ก กระตุ้นความสนใจในการอ่าน ช่วยส่งเสริมให้รักการอ่าน เมื่อฟังนิทานแล้วทำให้อยากอ่านเรื่องนั้น ๆ หรือเรื่องอื่นต่อไป
5. สนองความต้องการและความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก
6. ช่วยเพิ่มพูนความรู้ทางภาษา ทำให้รู้จักคำต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ทำให้เด็กเล็ก ๆ มีพัฒนาการในการพูดเร็วขึ้น
7. ทำให้เด็กมีความอยากรู้เพิ่มขึ้นจากเรื่องที่ฟัง เกิดความเข้าใจโดยไม่ต้องท่องจำ เช่น ประเพณี ศาสนา ศิลปะ คนตรี วัฒนธรรม ฯลฯ
8. ทำให้เด็กเกิดจินตนาการจากนิทานที่ได้ฟัง และจากภาพวาดในหนังสือนิทาน
9. ทำให้เด็กเข้าใจโลกและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นจากนิทานที่ได้ฟัง
10. ทำให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์จากนิทานที่ได้ฟัง สามารถสร้างจินตนาการได้ ต่อจากเรื่องที่ได้อ่าน ทำให้เด็กสามารถแต่งนิทานขึ้นมาเองได้ ตอนแรกอาจจะเลียนแบบผู้ใหญ่ก่อน หลังจากนั้นก็แต่งนิทานเองได้ และวาดภาพประกอบนิทานได้ด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นพัฒนาการทางด้านศิลปะควบคู่กันไปด้วย
11. ทำให้เด็กมีความมั่นใจในตนเอง กล้าคิดกล้าทำ และกล้าแสดงออกในการออกมาเล่านิทานให้เพื่อน ๆ ฟัง หรือเข้าแข่งขันในการประกวดการเล่านิทาน เป็นต้น
12. ทำให้เด็กอยากอ่านหนังสือนิทานเมื่อเขาอ่านออก ทำให้เด็กฝึกทักษะในการอ่าน ทำให้เป็นคนรักการอ่าน

นอกจากนี้ เกริก ยุ้นพันธ์ (2543, หน้า 55) ยังกล่าวด้วยว่า ผู้เล่านิทานจำเป็นต้องตระหนักอย่างมากในการเลือกจัดคัดสรรนิทาน และจัดเตรียมให้พร้อมในทุก ๆ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับนิทานที่จะเล่าจึงจะมีผลบังเกิดหรือเกิดประโยชน์ได้ ดังนี้

1. เด็ก ๆ หรือผู้ฟังจะรู้สึกอบอุ่นและใกล้ชิด เป็นกันเองกับผู้เล่า
2. เกิดความรู้สึกร่วมขณะฟัง ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ผ่อนคลาย สดชื่น แจ่มใส
3. มีสมาธิหรือความตั้งใจที่มีระยะเวลานานขึ้น
4. เด็ก ๆ หรือผู้ฟังจะถูกกล่อมเกลาด้วยนิทานที่มีเนื้อหาส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

ทำให้เกิดความเข้าใจในความคิดและความงามยิ่งขึ้น

5. นิทานจะทำให้เด็ก ๆ หรือผู้ฟังมีความละเอียดอ่อน รู้จักการรับ และการมองโลกในแง่ดี
6. นิทานจะทำให้เด็ก ๆ และผู้ฟังสามารถใช้กระบวนการคิดในการพิจารณาแก้ปัญหาได้
7. นิทานสามารถสร้างความกล้าให้กับเด็ก ๆ หรือผู้ฟังได้โดยการแสดงออกที่ผ่านกระบวนการคิดที่มีประสิทธิภาพ
8. เด็ก ๆ และผู้ฟังจะได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์และสามารถประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้
9. นิทานช่วยเสริมสร้างจินตนาการที่กว้างไกลไร้ขอบเขตให้กับเด็กหรือผู้ฟัง
10. นิทานสามารถช่วยให้เด็ก ๆ และผู้ฟังได้รู้จักการใช้ภาษาที่ถูกต้อง

เทคนิคการเล่านิทาน

การเล่านิทานให้สนุกและดึงดูดความสนใจ ควรมีสื่อและเทคนิคการเล่าดังนี้

(ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2542, หน้า 183)

1. เริ่มต้นด้วยการทักทายผู้ฟัง เพื่อเรียกความสนใจ วิธีเล่าอาจเริ่มต้นด้วยการทำเสียงแผ่วเบา และทำเสียงดังขึ้นตามลำดับ
2. อย่าพยายามบรรยาย หรืออธิบายมากเกินไป เด็กจะเกิดความรู้สึกเบื่อ ควรใช้บทสนทนา
3. เมื่อตัวละครพูดคุยกัน ควรใช้บทสนทนาเนื้อเรื่องในหนังสือ เช่น ทำเสียงคุณยายพูด ทำเสียงคนชรา ทำเสียงพ่อ เสียงแม่ ทำเลียนเสียงคนต่างชาติ เลียนเสียงภาษาถิ่น เสียงสัตว์ เสียงธรรมชาติ ฯลฯ
4. เวลาเล่าใช้น้ำเสียงดัง ชัดเจน มีหนักเบาบ้าง ชัดถ้อยชัดคำ ไม่เร็วไม่ช้าเกินไป รู้จักเน้นเสียง ทอเสียง ทำเสียงแผ่วเบา หรือหยุดสักระยะเพื่อสะกดให้คนสนใจ ประหลาดใจ ฯลฯ ตามเหตุการณ์ในท้องเรื่อง
5. การแต่งกายนอกจากแต่งกายให้เหมาะสมแล้ว ถ้าแต่งกายเป็นตัวละครที่เป็นตัวเอกในเรื่อง เด็กจะชอบมาก ดึงดูดความสนใจได้เป็นอย่างดี
6. เวลาเล่าต้องมองหน้าผู้ฟัง กวาดสายตาให้ทั่ว ๆ เคลื่อนไหวมือ แขนขา เดินไปมา แต่อย่าเดินมากจนผู้ฟังเวียนศีรษะ
7. สอดแทรกอารมณ์ขัน เพื่อให้เด็กหัวเราะตามไปด้วย
8. แสดงสีหน้าท่าทางสอดคล้องอารมณ์ไปด้วยขณะเล่าเพื่อให้สมจริง แสดงท่าทางต่าง ๆ

เช่น ทำกระโดดโลดเต้น ทำทางกำลังนอนหลับ ทำทางโกรธ ตกใจ เศร้าใจ ฯลฯ ยิ่งเด็กเล็กยิ่งต้องแสดงให้สมบทบาท พยายามใช้ความสามารถพิเศษประกอบการเล่าให้น่าสนใจ

9. รู้จักอธิบายต่อเติมเรื่อง หรือดัดแปลงเรื่องตามความเหมาะสมของเหตุการณ์สถานการณ์ในขณะนั้น เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณค่าทางจริยธรรม คุณธรรม มโนธรรม หรือความรู้ อย่างไม่อย่างหนึ่ง

10. ใช้อุปกรณ์หรือสื่อต่าง ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของเด็ก ทำให้การเล่านิทาน สนุกสนานมีชีวิตชีวาเพิ่มมากขึ้นกว่าการเล่าด้วยปากเปล่า เช่น รูปภาพ ดอกไม้ ดิน ไม้ บัตรคำ ตุ๊กตา คนตรีและเครื่องดนตรี ภาพนิ่ง เป็นต้น โดยอุปกรณ์ที่เตรียมมาต้องให้เหมาะกับเนื้อเรื่องที่จะเล่า กรณีที่มีการใช้ไมโครโฟนต้องใช้ให้เหมาะสม ไม่อยู่ใกล้หรือไกลเกินไป ก่อนเล่าจริงต้องฝึกการใช้ไมโครโฟนก่อน

11. มีปฏิภาณและไหวพริบในการใช้และดัดแปลงอุปกรณ์ที่อยู่รอบ ๆ ตัว เช่น โต้ะ แก้ว อีแจกัน ดอกไม้ หรือแม้แต่ผู้ฟังก็นำมาใช้แสดงเป็นหุ่น เป็นตัวละคร แสดงท่าทางประกอบการเล่า เป็นกิจกรรมร่วมกันได้ นอกจากนั้นสามารถใช้ทุกส่วนของร่างกายของผู้เล่าแทนอุปกรณ์ได้เช่นกัน เช่น ทำมือและให้นิ้วหัวแม่มือชี้ขึ้นไป เหาหมวกกระดากที่ทำขึ้นมาใส่ลงไปที่กลายเป็นตัวละครผู้ชายหรือผู้หญิง ได้ตามลักษณะของหมวกผู้ชายหรือหมวกผู้หญิง ถ้าทำทั้งสองมือ ก็เป็นตัวละครชายหญิงคู่กัน ขณะที่เล่าให้สังเกตความสนใจของผู้ฟัง ในการเล่านิทานบางครั้งอาจจะไม่เล่าตอนจบ แต่จะทิ้งท้ายให้เด็ก ๆ สงสัยอยากอ่านนิทานที่กำลังเล่า

12. เมื่อเล่าจบ ยกหนังสือนิทานเรื่องที่เล่าให้ผู้ฟังได้ดูทั่วถึงทุกคน เดินถือหนังสือไปให้ดูใกล้ ๆ ดูตั้งแต่หน้าปก เปิดหนังสือทีละหน้า และหันหน้าหนังสือมาทางผู้ฟัง เพื่อให้ดูรูปภาพที่เด่น ๆ และสำคัญในหน้าหนังสือ แต่ไม่จำเป็นต้องเปิดทุกหน้า

13. เมื่อเล่านิทานจบแล้วทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เด็กมีส่วนร่วม ได้แก่ ให้เด็กลองตั้งชื่อเรื่อง ให้เล่าเรื่องตอนจบ (ถ้าเล่าไม่จบ) ให้เด็กตอบคำถามเนื้อเรื่อง เขียนหรือพูดแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวละครที่ชอบหรือไม่ชอบ วาดภาพประกอบจากจินตนาการ ให้เด็กอ่านนิทานเรื่องอื่น ๆ แล้วนำมาเล่าให้เพื่อนฟัง หรือให้ช่วยกันแต่งนิทานขึ้นมาก็ได้

รูปแบบการเล่านิทาน

นิทานสำหรับเด็กจะน่าสนใจเพียงใดขึ้นอยู่กับเทคนิคและรูปแบบการเล่าของผู้เล่าในแต่ละคน ซึ่งได้มีผู้เสนอรูปแบบของการเล่านิทานรูปแบบต่าง ๆ กัน ดังนี้ (เกริก ชัยพันธ์, 2543, หน้า 37)

1. การเล่านิทานแบบปากเปล่า

นิทานปากเปล่า เป็นนิทานที่ผู้เล่าเรื่องจะต้องเตรียมตัวให้พร้อม ตั้งแต่การเลือกเรื่องให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มผู้ฟัง นิทานปากเปล่าเป็นนิทานที่ดึงดูดและสร้างความสนใจของผู้ฟังด้วยน้ำเสียง แววดาและลีลาท่าทางประกอบการเล่าของผู้เล่าที่สง่าและพอเหมาะพอดี ผู้เล่านิทานปากเปล่าอาจเล่าด้วยวิธีการนั่ง หรือยืน แต่ท่าทางนั้นเกิดขึ้นจากการหายใจ การยกมือ การคบบมือ การเอียงตัวไปทางซ้ายหรือขวา การโยกตัวของผู้เล่า ผู้เล่าจะต้องคิดท่าทางประกอบการเล่าให้เหมาะสมและลงตัวพอเหมาะพอดีขณะทำการเล่าที่ดำเนินเรื่องต่อเนื่องและตลอดไปจนจบเรื่อง

2. การเล่านิทานแบบวาดไปเล่าไป

นิทานแบบวาดไปเล่าไป เป็นนิทานที่ผู้เล่าจะต้องมีประสบการณ์การเล่านิทานแบบปากเปล่าอยู่ด้วยมากพอสมควร เพราะการเล่านิทานแบบปากเปล่า ยังคงใช้ศิลปะการเล่าอย่างมีชั้นเชิงในการเล่าอย่างเดิม แต่จะต้องเพิ่มการวาดรูปในขณะที่เล่าเรื่องราวด้วยรูปที่วาดขณะเล่าเรื่องนี้ ภาพที่วาดออกมาอาจจะสอดคล้องกับเรื่องราวหรือบางครั้งเมื่อเล่าเรื่องจบ รูปที่วาดอาจจะไม่สอดคล้องกับเรื่องที่เล่าเลยก็ได้ คือจะได้ภาพใหม่เกิดขึ้น

3. การเล่านิทานแบบใช้สื่อหรืออุปกรณ์ประกอบ

นิทานที่เล่าโดยใช้สื่อหรืออุปกรณ์ประกอบขณะเล่า เป็นนิทานที่ผู้เล่าจะต้องใช้สื่อที่จัดเตรียมมาเพื่อประกอบการเล่านิทาน เช่น การเล่านิทานโดยใช้สื่อหนังสือ นิทานหุ่นมือ นิทานหุ่นเชิด นิทานหุ่นกระบอก เป็นต้น และนิทานที่เล่านี้ ขณะเล่าอาจจะมีดนตรีประกอบ หรือผู้เล่าหาวัสดุอย่างง่ายมาทำเครื่องเคาะกำกับจังหวะเพื่อประกอบการเล่า เพิ่มรสชาติให้สนุกสนานยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ จีวรรณ อุทกนันท์ (2542, หน้า 188-195) ได้เสนอรูปแบบการเล่านิทานและการจัดกิจกรรมประกอบการเล่านิทาน ดังต่อไปนี้

1. การเล่าปากเปล่า ผู้เล่านิทานไม่ได้ใช้อุปกรณ์อะไรนอกจากถือหนังสือเข้าไปด้วยขณะเล่านิทาน
2. การเล่านิทานโดยร้องเพลงประกอบและดนตรีประกอบ จะทำให้เด็ก ๆ หรือผู้ฟังสนุกสนานไม่เบื่อ และเกิดจินตนาการตามไปด้วยเสียงเพลงและดนตรี ทำให้เด็กได้ร่วมกิจกรรมโดยการได้ฝึกร้องเพลงไปด้วย เป็นการปลูกฝังให้เด็กเกิดความซาบซึ้งในศิลปะดนตรีและเสียงเพลงตั้งแต่เด็ก
3. การเล่านิทานโดยใช้หนังสือประกอบการเล่า การเล่านิทานในรูปแบบนี้ หนังสือที่นำมาเล่าจะเป็นหนังสือภาพที่มีภาพสวยงาม และน่าสนใจ
4. การเล่านิทานโดยใช้ศิลปะ ได้แก่
 - 4.1 การเล่านิทานโดยการใช้ศิลปะวาดภาพ ซึ่งมีทั้งการวาดภาพประกอบการ

เล่านิทาน คือ วาดภาพตัวละครหรือฉากต่าง ๆ ในเนื้อเรื่องนิทานตามลำดับเหตุการณ์ และการเล่าไปด้วยวาดไปด้วย คือ ใช้วิธีการโยงเส้นของภาพแต่ละภาพไปมา เรื่องที่เล่าและวาดภาพไปด้วยควรเป็นเรื่องที่ตัวละครมีการเดินทางอยู่ตลอดเวลาจะทำให้การเล่าและการวาดภาพไปด้วยน่าสนใจและวาดได้ง่าย

4.2 การเล่านิทานโดยใช้ศิลปะการเล่นเชือกหรือวัสดุอื่น การเล่านิทานในรูปแบบนี้จะคล้ายคลึงกับการเล่านิทานโดยวาดภาพประกอบ เป็นการเล่าไปด้วย ขดเชือกเป็นรูปต่าง ๆ ตามเนื้อเรื่องที่เล่าตามขั้นตอน เป็นการเสริมสร้างจินตนาการของเด็กและให้รู้จักใช้วัสดุเหลือใช้ให้เกิดประโยชน์

5. การเล่านิทานประกอบการแสดงหุ่น เป็นการเล่านิทานเพื่อให้ดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง ผู้เล่าจะเล่าโดยมีการแสดงหุ่นประกอบ ซึ่งใช้หุ่นประเภทต่าง ๆ ได้ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นหุ่นถุงมือ หุ่นกระบอก หุ่นคน เป็นต้น

6. การเล่านิทานโดยใช้ภาพประกอบ เป็นการเล่านิทานเพื่อให้ผู้ฟังเห็นภาพได้ชัดเจน ภาพประกอบอาจจะเป็นภาพจากการฉายภาพนิ่งหรือแผ่นใสประกอบการเล่านิทานก็ได้ จำนวนภาพประกอบไม่จำเป็นต้องมากเท่ากับจำนวนหน้าที่มีภาพในหนังสือ ผู้วาดภาพอาจจะรวมภาพ 2-3 ภาพ มาใส่ไว้ในภาพใหญ่แผ่นเดียวได้

การจัดกิจกรรมประกอบการเล่านิทาน

การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประกอบในการเล่านิทาน ได้มีผู้วิจัยรวบรวมไว้ดังนี้ (ถัดดา เหมทานนท์, 2529, หน้า 238-241)

1. กิจกรรมด้านศิลปะ

1.1 ต่อภาพตัวละครหรือต่อชิ้นส่วนของภาพตัวละครหรือฉากในท้องเรื่องตามจินตนาการที่ได้ฟัง

1.2 ให้อ่านภาพหรือปั้นตัวละครและ ฉากในเรื่อง

1.3 ทำสิ่งประดิษฐ์ที่มีการเล่าถึงในนิทาน

2. กิจกรรมด้านภาษา

2.1 ทายปัญหา “อะไรเอ่ย” หรือ “ปัญหาเซวี่” โดยครูเป็นผู้ทายให้เด็ก ๆ ตอบ หรือให้เด็ก ๆ ผลัดกันมาเป็นผู้ทายแลผู้ตอบ

2.2 ตั้งชื่อนิทาน ตั้งชื่อตัวละครในนิทาน ฟังเรื่องที่ยังเล่าไม่จบ แล้วต่อเรื่องให้จบตามความคิดของเด็ก

2.3 ร้องเพลงเกี่ยวกับตัวละคร

2.4 ให้เด็กดูภาพตอนหนึ่งของนิทาน แล้วครูใช้ถามกระตุ้นให้เด็กคิดหลาย ๆ ด้าน

ตั้งข้อสมมติฐานต่าง ๆ ขึ้นเอง ซึ่งไม่เห็นจากในภาพ เช่น เด็ก ๆ ลองเดาซิว่าเด็กผู้หญิงในภาพนี้จะเป็นอย่างไรต่อไป

2.5 ให้เด็กแต่งนิทานขึ้นใหม่โดยใช้ตัวละครชุดเดียวกันหรือแกนของเรื่องเดียวกัน

2.6 ฝึกกระดมความคิดให้ช่วยกันอภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นว่าจะมีปัญหาคือหรือข้อเสนอแนะใดบ้าง

2.7 ให้เด็กช่วยกันแก้ปัญหาตัวละคร

2.8 ให้เด็กเล่านิทานต่อเนื่องกันคนละตอน หรือประกวดเล่าเรื่องที่ฟังไปแล้ว ฯลฯ

3. กิจกรรมด้านนาฏกรรม

3.1 ให้เด็กแสดงท่าทางของตัวละครในเรื่อง

3.2 ให้เด็กแสดงบทบาทสมมติตามเรื่องราวของนิทานที่ได้ฟังมาแล้ว

3.3 ให้เด็กแสดงบทบาทสมมติในสถานการณ์ต่าง ๆ

3.4 ให้เด็กแสดงละครประกอบการเล่านิทาน

3.5 ให้เด็กแสดงละครใบ้จากสั้น ๆ

เด็กปฐมวัย

ความหมายของเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัย (Early Childhood) เป็นคำที่ใช้เรียกเด็กตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึง 6 ปี ซึ่งอยู่ในวัยที่คุณภาพของชีวิตทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา กำลังเริ่มพัฒนาอย่างเต็มที่ โดยคณะกรรมการดำเนินการวิจัย “การจัดบริการศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2522, หน้า 8) ได้ระบุไว้ในรายงานผลการวิจัยว่า เด็กปฐมวัย หมายถึง

1. เด็กที่อยู่ในศูนย์โภชนาการเด็ก สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน หรือศูนย์พัฒนาเด็ก (ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน)

2. เด็กที่เรียนในชั้นอนุบาล 1 และ 2 ในโรงเรียนอนุบาลของรัฐและเอกชน รวมทั้งเด็กที่เรียนในชั้นอนุบาล 1 และ 2 ในโรงเรียนอื่นใดที่เปิดชั้นอนุบาล 1 และ 2 หรือชั้นเด็กเล็กเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน ซึ่งโดยทั่วไปเด็กจะมีอายุประมาณ 3-6 ปี

ลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

ลักษณะของพัฒนาการของเด็กปฐมวัย แบ่งออกเป็น 2 ประการ ดังนี้

1. เด็กทุกคนมีความคล้ายคลึงกัน เด็กทุกคนจะมีลำดับขั้นของการพัฒนาการที่

คล้ายคลึงกัน ซึ่งทฤษฎีสุดา นิลสินธพ (2523, หน้า 11) ได้สรุปลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1.1 พัฒนาการจะเกิดในลักษณะต่อเนื่อง (Continuity) การพัฒนาจะเป็นระบบหรือกระบวนการต่อเนื่อง ซึ่งไม่สามารถหยุดการเปลี่ยนแปลงได้ และพัฒนาการระยะหนึ่ง ๆ จะเป็นรากฐานของการพัฒนาการในระยะต่อไป

1.2 พัฒนาการจะเป็นไปตามขั้นตอนของมันเอง (Sequence) เช่น พัฒนาการของมนุษย์จะเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นตอนคือ นิ่งก่อน แล้วก็ยืน จากนั้นก็เดิน เป็นต้น

1.3 พัฒนาการจะเกิดเป็นอัตรา (Ratio) ที่ไม่เหมือนกัน บุคคลทุกคนจะมีขั้นการพัฒนาเป็นแบบเดียวกัน แต่การเจริญเติบโตจะแตกต่างกันไป

1.4 พัฒนาการจะเกิดเป็นทิศทางเฉพาะ (Developmental Direction) การพัฒนาการจะเริ่มจากศีรษะลง ไปสู่เบื้องล่าง จากแกนกลางของลำตัวไปสู่ส่วนย่อย จากส่วนที่ใกล้ไปหาส่วนที่ไกล

1.5 พัฒนาการแต่ละช่วงอายุไม่เป็นอัตราเดียวกัน เช่น ในวัยเด็กการเจริญเติบโตของร่างกายจะมีอัตราสูงในช่วง 2 ปีแรก ต่อจากนั้นอัตราการเจริญเติบโตจะลดลง และสูงขึ้นไปอีกครั้งในวัยรุ่น

นอกจากนี้ มาสโซเกลีย (Massoglia, 1977, pp. 117-118) ยังได้กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กปกติทุกคนไว้ว่ามีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกัน คือ

1. การเจริญเติบโตของเด็กเป็นกระบวนการต่อเนื่องแต่อาจจะไม่สม่ำเสมอ
2. การเจริญเติบโตทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาจะมีส่วนสัมพันธ์ต่อกัน
3. องค์ประกอบในการพัฒนาการด้านหนึ่ง ๆ จะต้องอาศัยการสังเกตพัฒนาการด้านอื่นประกอบด้วยจึงจะเกิดความเข้าใจ
4. พฤติกรรมคือผลจากความต้องการของเด็ก
5. เด็กจะมีปฏิกิริยาเบื้องต้นต่อผู้คนและสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเหมือน ๆ กันคือ การแสดงความกลัว ความโกรธ ความสนใจ ความร่วมมือ ความก้าวร้าว หรือแสดงอาการถดถอย
6. เด็กจะก้าวจากลำดับขั้นของการพัฒนาการแต่ละช่วงเป็นลำดับไป เพื่อพัฒนาความเป็นอิสระและสามารถช่วยเหลือตัวเองได้
7. เด็กทุกคนจะมีความรู้สึกพอใจส่วนบุคคล พพอใจในความสัมพันธ์กับคนและสิ่งอื่น ๆ
8. ทักษะทางสังคมจะเริ่มจากความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย และมีความเชื่อมั่นว่าจะได้รับบางสิ่งบางอย่างจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคน สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ

9. เด็กทุกคนสนใจที่จะเรียนรู้เมื่อรู้จักโลกที่ตนอาศัยอยู่

10. เด็กทุกคนมีความแตกต่างกัน เด็กทุกคนจะมีความแตกต่างกัน เพราะแต่ละคนจะเติบโตและพัฒนาขึ้นตามแบบแผนของการพัฒนาที่เหมือนกันแต่จะมีอัตราที่เร็วช้าต่างกัน ด้วยเด็กแต่ละคนจะพัฒนาไปตามความสามารถของตน ซึ่งแลนเดรธ (Landreth, 1972, pp. 1) สรุปว่า เด็กแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันเนื่องมาจากสาเหตุ ดังนี้

1. เด็กแต่ละคนจะมีลักษณะที่แตกต่างกันตามพันธุกรรม
2. เด็กแต่ละคนจะมีพัฒนาการต่างกัน แต่ช่วงพัฒนาการของเด็กจะมีผลต่อการกระทำต่าง ๆ ของเด็กซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละช่วงพัฒนาการ
3. เด็กหญิงจะพัฒนาเร็วกว่าเด็กชาย
3. สิ่งแวดล้อมมีผลต่อความถนัดและทัศนคติของแต่ละคน ถ้าเด็กที่มีความอบอุ่น มีคนรับฟัง พูดคุยด้วย รักเขา เขาก็จะมีพัฒนาการที่ดีกว่าเด็กที่ขาดคนเอาใจใส่

พัฒนาการของเด็กปฐมวัย

การเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กในช่วงวัยต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก เพราะความเข้าใจในพัฒนาการจะช่วยให้สามารถสังเกต อบรมเลี้ยงดู ส่งเสริมพัฒนาการและจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กับเด็กได้ตรงกับระดับความสามารถของเด็กในแต่ละวัย ซึ่งวรรณุช มีทรัพย์ (2523, หน้า 10-14) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กตั้งแต่ขวบปีแรก - ปีที่ 7 ว่าเด็กควรจะสามารถทำอะไรเมื่อถึงวัยนั้น แต่ไม่ได้กำหนดตายตัวว่าเด็กทุกคนต้องทำได้ดังกล่าวได้ เพราะว่าเด็กมีความแตกต่างแต่ละบุคคล พฤติกรรมบางอย่างอาจช้าไปบ้าง ดังนี้

เด็กขวบปีแรก นั่งได้ตามลำพัง เริ่มยืนโดยเกาะหรือหาสิ่งช่วยพยุง การทรงตัวยังไม่ดีนัก แต่ก็สามารถยืน “ตึงไข่” ได้บนพื้นเรียบ เคลื่อนที่ไปได้โดยการคืบหรือคลาน เช่น เล่นของเล่นที่มีเสียงดัง ๆ ได้นานประมาณ 15-20 นาที ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องคอยเฝ้าอุ้มตลอด แต่เด็กยังต้องการความสนใจจากผู้ใหญ่โดยเรียกร้องให้อุ้ม เลียนเสียงและพยายามพูดตาม แต่คำพูดนั้นอาจเข้าใจได้เฉพาะผู้ใกล้ชิด รู้จักทำตามคำสั่งง่าย ๆ เช่น เรียกให้เข้ามาหาก็กทำตาม หรือรู้จักชี้รูปภาพ เช่น รูปสัตว์ตามที่บอก

เด็กขวบปีที่สอง เริ่มปีนบันไดโดยไม่ต้องช่วย ถ้าเปลอ้มักไปเดินเล่นในบ้านและบริเวณบ้าน วัยนี้เดินได้คล่องโดยไม่ต้องใช้รถเข็น รับประทานอาหารโดยใช้ช้อนตักและทำหกล็กน้อย รับประทานด้วยตนเองไม่ต้องให้ความช่วยเหลือ รู้จักเลือกอาหารที่ไม่ชอบออกไป รู้จักแก้ห่อหอยฟิเองได้ ทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น หยิบของตามที่ได้รับคำบอก เปิดปิดประตูได้ รู้จักปีนเก้าอี้เพื่อหยิบสิ่งของที่อยู่สูง ๆ ได้ หยิบของที่เกาะแขวงทางออกไป และรู้จักใช้ตะกร้าใส่ของเล็ก ๆ

น้อย ๆ หิ้วไปไหนมาไหนได้ ช่วยตัวเองในการถอดถุงเท้า รองเท้า สามารถพูดประโยคสั้น ๆ รู้จักศัพท์ประมาณ 25 คำ รู้จักเรียกของที่คุ้นเคยและเรียกได้ตามที่ต้องการ

เด็กขวบปีที่สาม เริ่มเป็นตัวของตัวเองโดยไม่ต้องให้ผู้ใหญ่ “เฝ้า” ในการเล่น เช่น รู้จักวาดรูปด้วยดินสอสี เล่นต่อบล็อกไม้ แต่งตัวตุ๊กตากระดาษ ดูรูปภาพ ใช้กรรไกรปลายหุ้ม ตัดกระดาษหรือเศษผ้า ใช้ช้อนโดยทำหกเล็กน้อย รับประทานอาหารที่ไม่ต้องแคะหรือต้องตัดมากนักได้เอง เปิดปิดก๊อกน้ำ รู้จักเช็ดมือให้แห้งได้เอง เล่าเรื่องที่ประสบพบเห็นมาได้โดยเล่าอย่างง่าย ๆ เมื่อปวดท้องรู้จักบอกด้วยท่าทางหรือคำพูดแต่บางครั้งก็ยังทำเลอะเทอะ รู้จักหลบหลีกอันตรายเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น วิ่งหนีฝน ระวังคนเวลาปีนบันไดหรือขึ้นที่สูง ระวังของแหลมของแตก และ ไม่ไปเล่นกะทะกลางถนน

เด็กขวบปีที่สี่ ล้างมือตนเองได้สะอาดโดยไม่ต้องช่วย เมื่อล้างเสร็จก็เช็ดให้แห้งโดยไม่ต้องทำเลอะเทอะ รู้จักใส่เสื้อและติดกระดุมโดยมีผู้ช่วยเหลือบ้าง เดินลงที่ลงก้าวด้วยตนเอง วิ่ง กระโดด เดินเข้าจังหวะและกิจกรรมเข้าจังหวะง่าย ๆ อื่น ๆ ได้ มีส่วนร่วมกลุ่มกับเด็กอื่น ๆ เช่น เล่นเกมสำหรับเด็กเล็ก ขยี้ข้าวแกง และเล่นเกมอื่น ๆ ที่ไม่ต้องใช้ความชำนาญแต่ต้องอาศัยการกระทำ ตามที่ผู้อื่นบอก ช่วยงานบ้านง่าย ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น หยิบของ ให้อาหารสัตว์ ปัดฝุ่น เป็นต้น

เด็กขวบปีที่ห้า แต่งตัวด้วยชุดง่าย ๆ ได้เอง ยังไม่รู้ผูกผูกเงื่อน ปม โป ติดกระดุมได้เอง แต่อาจมาตรงเม็ด ยังต้องการความช่วยเหลือในการสวมเสื้อผ้า หรือเครื่องใช้ที่พอดีหรือใส่ยาก เช่น รองเท้าหุ้มส้น เสื้อที่รัดรูป ถ้าง่ายและเช็ดแห้งได้สะอาดแต่ไม่ค่อยทั่ว ไปหอน้ำได้เองไม่ทำเลอะรดในเวลากลางวัน ออกไปเล่นกับเพื่อน ๆ ใกล้บ้านในบริเวณที่รู้จักคุ้นเคยภายในขอบเขตตามที่เด็กกำหนดขึ้นเอง เล่นเกมง่าย ๆ กับกลุ่มเพื่อน ใช้ดินสอสี สีถ่าน วาดรูปง่าย ๆ ได้ รู้จักรูปภาพต่าง ๆ เช่น ภาพคน บ้าน สัตว์ ฯลฯ

เด็กขวบปีที่หก รู้จักระมัดระวังตนเองภายนอกบ้านโดยมีผู้แนะนำ เล่นของเล่นที่มีล้อเลื่อนเคลื่อนไหวได้ เช่น รถสองล้อ สเกต หรือเครื่องเล่นอื่น ๆ เล่นเกมในร่มที่มีกฎเกณฑ์ มีการผลัดเปลี่ยนมีแพ้ชนะ หรือจุดมุ่งหมายบางอย่างและเล่นโดยไม่ทะเลาะกัน ไปโรงเรียนใกล้บ้านได้ตามลำพัง อาจไปกับเพื่อน ๆ โดยไม่มีใครเป็นคนคุมไป เป็นตัวของตัวเองเมื่ออยู่กับเพื่อน ๆ หักเขียนตัวอักษรง่าย ๆ ได้เอง รู้จักใช้เงินแต่อาจนับไม่ถูกต้อง

เด็กขวบปีที่เจ็ด รู้จักทำขนมปังทานยาแยม รู้จักเล่นตัด ปะ พับ ฉีกกระดาษ เย็บผ้า หยิบ ๆ ได้ ยังผูกเงื่อนปมไม่ได้ ชอบเล่นปั้นดินน้ำมัน ดินเหนียว เขียนได้มากขึ้น สะกดคำง่าย ๆ ได้ สามารถเขียนเองหรือเขียนตามคำบอกโดยไม่ต้องลอกแบบ อาบน้ำได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องให้ใครดูแล ถ้างู เช็ดผม และรู้จักแต่งผมเอง เตรียมตัวเข้านอนได้โดยไม่ต้องช่วย ทำเองได้เป็น

ประจำ เช่น ไปห้องนอนเอง ถอดเสื้อผ้าเอง เข้าห้องน้ำก่อนนอน รู้จักปิดไฟ อาจรู้สึกไม่สะดวกแต่ไม่ต้องการความช่วยเหลือ

ลักษณะงานหรือกิจกรรมตามลำดับขั้นของแต่ละพัฒนาการนี้ เป็นลักษณะของเด็กที่มีพัฒนาการปกติ แต่ถ้าเด็กที่มีพัฒนาการที่ผิดแปลกไปจากนี้ ก็เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องสังเกตว่าผิดปกติอย่างไร และหาวิธีช่วยเหลือต่อไป

พัฒนาการของเด็กปฐมวัยด้านต่าง ๆ

จากการศึกษาถึงพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ทำให้นักการศึกษาต่างก็มองเห็นพัฒนาการของเด็กแตกต่างกันไปในหลายจุด ซึ่งทอดด์และเฮฟเฟอร์แมน (Todd & Heffernan, 1977, pp. 26-29) ได้สรุปเอาไว้ 6 ด้าน คือ

1. พัฒนาการในแง่ความเป็นบุคคล (Development as a Person) พัฒนาการในด้านนี้ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ความเข้าใจพัฒนาการของเด็กในด้านนี้จะช่วยให้เข้าใจถึงธรรมชาติของเด็ก และช่วยให้หาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก เพื่อพัฒนาให้เป็นสมาชิกที่ดีของบ้าน ของครอบครัว ของเพื่อนร่วมงาน ของสังคม และของประเทศชาติ
2. พัฒนาการทางสังคม (Social Development) พัฒนาการทางสังคมในเด็กเล็กเริ่มต้นตั้งแต่เด็กเรียนรู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่ม และเริ่มมีความสามารถในการมีส่วนร่วมในกลุ่มเป็นระยะเวลายาว ๆ ได้ การพัฒนาทักษะทางสังคมในเด็กวัยนี้จะเกิดจากการเล่น การวาดภาพ หรือการรับประทานอาหาร และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับเพื่อน
3. พัฒนาการทางสติปัญญา (Intellectual Development) พัฒนาการทางสติปัญญาในเด็กวัยนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดฝัน แต่เป็นสิ่งที่น่าพอใจ จุดมุ่งหมายใหญ่ของการพัฒนาด้านสติปัญญาของเด็กในวัยนี้คือ ให้เด็กสามารถเข้าใจถึงโลกและสิ่งแวดล้อมที่เขาอาศัยอยู่ สามารถเกิดความคิดรวบยอดในสิ่งต่าง ๆ พัฒนาทักษะพื้นฐานเบื้องต้น และได้รับการปลูกฝังทัศนคติที่สำคัญบางประการ เพื่อเป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ ซึ่งถ้าเด็กได้รับการปลูกฝังพื้นฐานที่ดีในด้านต่าง ๆ เด็กจะสนุกสนานและเกิดความพอใจ และสนใจที่จะเรียนรู้ในขั้นต่อไป
4. พัฒนาการทางร่างกาย (Physical Development) เด็กในวัยนี้ควรได้รับโอกาสที่จะพัฒนาการด้านร่างกายอย่างเต็มที่ทั้งกล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กจากการเล่นเครื่องเล่นต่าง ๆ ทั้งเครื่องเล่นสนาม การเล่นกลางแจ้ง และจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กพัฒนาทางด้านร่างกายได้อย่างเต็มที่

การเจริญเติบโตทางร่างกายของเด็ก และลำดับขั้นของการเจริญเติบโตจะเป็นผลมาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งจะมีอิทธิพลเหนือตัวเด็ก ได้แก่ ภาวะโภชนาการ โรคภัยไข้เจ็บ การป้องกัน

โรค และต่อมต่าง ๆ ที่ควบคุมการเจริญเติบโต ร่างกายของเด็กจะตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเด็กจะสามารถส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก โดยการที่เด็กสามารถตอบสนองความต้องการขั้นมูลฐานต่าง ๆ ก็จะช่วยทำให้เขามีความสุข และเป็นบุคคลที่มีสุขภาพสมบูรณ์ สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี การที่จะส่งเสริมให้เด็กได้เจริญเติบโตอย่างเต็มที่ เด็กทุกคนจะมีความต้องการขั้นมูลฐานที่ควรได้รับการตอบสนอง คือ

4.1 อาหารและโภชนาการที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดพลังกำลัง

4.2 กิจกรรมที่สนุกสนานเร้าใจและกิจกรรมที่ต้องการสมาธิ ที่เด็กจะกระทำในระหว่างพัก โดยมีสัดส่วนของช่วงเวลาที่เด็กจะได้กระทำกิจกรรมและช่วงเวลาที่เด็กจะได้พักผ่อนอย่างสมดุลกัน

4.3 การได้รับการป้องกันจากสิ่งที่จะเป็นอันตรายต่าง ๆ และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย

4.4 การป้องกันสุขภาพอนามัย และการได้รับบริการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เด็กมีสุขภาพอนามัยที่ดี

5. พัฒนาการทางอารมณ์ (Emotional Development) นักจิตวิเคราะห์เชื่อว่า พื้นฐานทางอารมณ์ของบุคคลจะเริ่มคืบคลานในช่วงอายุนี้นี้ ซึ่งถ้าเด็กได้รับการตอบสนองทางอารมณ์และความต้องการของเขาอย่างเต็มที่ เขาจะเกิดความมั่นคง อบอุ่น และปลอดภัย ซึ่งเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของพัฒนาการทางอารมณ์

6. พัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ (Creative Development) ในวัยนี้เด็กควรได้รับการส่งเสริมบุคลิกภาพส่วนบุคคลให้มากที่สุด การส่งเสริมบุคลิกภาพซึ่งเป็นสิ่งที่จะเป็นแนวทางให้บุคคลแสดงความรู้สึคนึกคิดและความสามารถของตนอย่างเต็มที่ เป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในเด็กตั้งแต่วัยนี้

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

การจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยมีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เจริญพัฒนาไปในรูปแบบที่พึงประสงค์ทั้ง 4 ด้าน คือ กาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ครูหรือผู้ดูแลเด็กจึงควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุที่มาของพฤติกรรมและลักษณะพัฒนาการโดยทั่วไป เพื่อเป็นพื้นฐานในการจัดประสบการณ์ที่จะส่งเสริมการเจริญพัฒนา โดยสอดคล้องกับความพร้อม วุฒิภาวะ ความสนใจ ความต้องการ และความสามารถของเด็กอย่างเหมาะสม ดังนั้น ภรณ์ กุรุรัตนะ (2523, หน้า 78-87) จึงได้เสนอแนวทางในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 7 ปี เอาไว้เป็น 7 ช่วง ดังต่อไปนี้

ประสบการณ์สำหรับเด็กวัย 0-1 ปี เด็กในวัยนี้เป็นวัยเริ่มต้นของชีวิต ซึ่งกำลังต้องการการส่งเสริมและพัฒนาทุก ๆ ด้าน ในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กในวัยนี้มีดังต่อไปนี้

1. การดูแลให้ถูกหลักสุขวิทยาและถูกหลักอนามัยในเรื่องการกิน การนอน การทำความสะอาดให้กับเด็ก ทั้งนี้โดยดูความต้องการของเด็กแต่ละคนเป็นสำคัญ บางคนกินมาก บางคนกินน้อย บางคนหิวบ่อย ผู้ดูแลควรพยายามตอบสนองความต้องการของเด็กให้เหมาะสม และตัดสินใจตามความเห็นของตนว่าขณะนั้นเด็กต้องการอะไร อย่าปล่อยให้ร้องนานเกินไป ควรเข้ามาหาเด็กหรือทำสัญญาณอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการตอบสนอง เช่น ส่งเสียงให้ได้ยินหรือปรากฏกายให้เห็น การตอบสนองทันทีทันใดเป็นความจำเป็นสำหรับเด็กวัย 6 เดือนแรก หลังจากนั้นเขาจะค่อย ๆ รู้จักการรอคอยได้บ้างแล้วในช่วงเวลาสั้น ๆ
2. การกอดสัมผัส อุ้ม การพูดคุยหยอกล้อเด็ก เด็กจะได้เรียนรู้จากการสัมผัสเป็นสำคัญโดยสายตา การได้ยิน สัมผัสทางผิวกายขณะป้อนนม อาบน้ำ และเปลี่ยนเสื้อผ้า หรือทำกิจกรรมใดให้กับเด็ก การพูดคุยอ้อมแอ้มกับเด็ก มีเวลาเล่นกับเด็กเสมอ อย่าปล่อยให้เด็กทิ้งไว้ตามลำพัง โดยเฉพาะเป็นระยะเวลานานเกินไป เด็กคนใดที่ดูเป็นคนเลี้ยงง่าย ทิ้งไว้ก็ไม่ร้องไห้ ยิ่งควรจะมีเวลากับเขาและพูดคุยกับเขา เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่มีความหมายระหว่างบุคคลกับเด็ก
4. ปกป้องอันตรายให้เด็ก เพราะวัยนี้ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้เลย เด็กมีสภาพเปราะบาง ต่อความรุนแรงและสามารถป้องกันอันตรายได้
5. งดการลงโทษทุกชนิด เพราะเด็กวัยนี้ยังไม่รู้เรื่องใดมาก และยังไม่รับรู้ได้น้อย หรือยังไม่ได้เลย เด็กยังไม่รู้จักใช้ความคิดแต่เขาเรียนจากการเลียนแบบ การทำตามสิ่งที่เขาพบเห็น และจากการมีโอกาสดสอบของเขาเอง การทารุณจิตใจและร่างกายเด็กหรือการทอดทิ้งละเลยเด็ก จะเป็นผลเสียต่อการพัฒนาการ อาจทำให้ล่าช้าในการเจริญเติบโตหรือการชะงักในการเรียนรู้ของสมองได้
6. ควรหัดเด็กตามอายุที่เขามีความพร้อมและตามความเหมาะสม การหัดเด็กก่อนวัยที่เขาสามารถจะทำได้เป็นผลเสียได้พอ ๆ กับเมื่อถึงเวลาควรหัดแล้วไม่หัดเขาปล่อยให้เลยไป เช่น เด็กควรจะได้อาหารบดละเอียดเมื่ออายุ 4 เดือน และได้อาหารแข็งขึ้นเมื่ออายุ 8-9 เดือน เขาจะได้หัดเคี้ยว ถ้าหัดเด็กเร็วเกินไป ระบบย่อยของเด็กยังทำงานได้ไม่ดีจะทำให้มีท้องอืดท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย ท้องเสียได้ หรือถ้าไม่หัดจนอายุเลย 1 ปีไปแล้ว เด็กได้แต่ดูดนมอย่างเดียวจะทำให้เด็กนั้นขาดสารอาหารและกลายเป็นเด็กกินยาก ไม่ค่อยยอมเคี้ยว ไม่กินข้าวเมื่อโตขึ้น
7. อุปกรณ์และสถานที่สำหรับเด็กอ่อนควรพึงเล็งเรื่องความสะดวกเป็นสำคัญ เป็นสถานที่ที่มีอากาศถ่ายเทเพียงพอ เด็กควรมีที่นอนที่ทุกคนไม่ปะปนกัน ถ้าคนใดไม่สบายหรือสงสัยว่าไม่สบายต้องรีบแยกจากกันทันที

8. เครื่องเล่นของเด็กวัยนี้เป็นสิ่งที่เด็กจะหยิบต้องถูบลำไ้ถนัดมือ ฉะนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่ไม่แหลมไม่คม ของเล่นที่มีสีจะต้องเป็นสีที่ไม่ลอกไม่เป็นอันตราย เพราะเด็กวัยนี้ชอบเอาของเข้าปาก ถ้าเป็นสีลอกได้สีนั้นจะเป็นอันตรายต่อเด็กโดยเฉพาะตะกั่วจะเป็นสารมีพิษต่อร่างกายได้ของเล่นที่ทำด้วยไม้เป็นรูปสี่เหลี่ยมขอบมนเหมาะกับเด็กที่จะจับสำรวจ ถูบอบให้เด็กหัดขว้าง ของเล่นที่เล่นได้มีเสียงบางอย่างทำเป็นยางที่เด็กจะถือและกดย่ำได้ ของเล่นนั้น ๆ ที่กอดได้ ของเล่นพลาสติกอ่อนที่ใช่มือย่ำได้ ของเล่นที่เด็กเขย่าแล้วมีเสียง ฯลฯ เด็กวัยนี้ต้องการอยู่กับบุคคลอยู่มาก ฉะนั้นการเล่นมักเป็นตัวต่อตัว เช่น ปิดตาจ๊ะเอ๋ ตบแผละ และสอนขยำมือประกอบเพลงจับปูดำขยำปูนา ให้เด็กหัดทรงตัว เช่น โยกเขกเอย บางครั้งเวลาเล่นกับเด็กอาจจะยืนกระโดดโดยเกาะจับหรือผู้ใหญ่จับยืน ชอบปีนป่ายหรือสนใจเครื่องเล่นที่มีสายโยงไปยังวัตถุ ความสนใจต่อวัตถุของเล่นยังเป็นช่วงเวลาสั้น เด็กยังชอบอยู่กับแม่และพี่เลี้ยงมากกว่า

ประสบการณ์สำหรับเด็กวัย 1-2 ปี เด็กระยะนี้เริ่มเดินและชอบเล่นด้วย แต่ก็ยังต้องพึ่งผู้ใหญ่อยู่มาก ระยะนี้มีข้อแตกต่างจากวัยต้นคือ

1. การดูแลใกล้ชิดเพื่อป้องกันอันตราย เนื่องจากเด็กเริ่มชนและยังไม่เข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ดีพอ ฉะนั้นจึงต้องมีการดูแลใกล้ชิดพร้อมที่จะปกป้องอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับเด็ก ในวัยขวบปีนี้จะพบว่ามีอุบัติเหตุเกิดขึ้นบ่อยที่สุด เช่น น้ำร้อนลวก ตกน้ำ หกล้ม ตกจากที่สูง เป็นต้น
2. เด็กต้องการเป็นอิสระและแสดงการเป็นตัวของตัวเอง ฉะนั้นต้องปล่อยให้เขาได้ออกกำลังกาย ได้วิ่ง ได้ฝึกหัดกลิ้งเนื้อของตน เด็กควรมีสวนหรือสถานที่พอให้เขาวิ่งได้ การปีนป่ายอาจอนุโลมเมื่อมีผู้ใหญ่คอยระแวดระวังอยู่ด้วย อาจจะต้องเอาใจใส่ใกล้ชิดมากกว่าขวบปีแรกและสังเกตพฤติกรรมเด็ก ผู้ใหญ่ต้องตัดสินใจว่าสิ่งใดควรปล่อยให้เขาได้ฝึกหัดบ้าง และสิ่งใดที่ควรหลีกเลี่ยง ระยะนี้เด็กมีความอยากรู้อยากเห็นอะไรก็น่าลองทำตามไปหมด
3. ควรเริ่มฝึกหัดบางอย่างที่จำเป็นได้ เช่น ฝึกหัดการขยับถ่ายให้เป็น ที่ การฝึกต้องเป็นไปอย่างเข้าใจและละมุนละม่อม อย่างเคร่งครัดหรือบังคับเกินไป ถ้าจะให้เด็กนั่งถ่ายเป็นเวลาควรให้เด็กนั่งโดยช่วงสั้น ๆ เช่น 2-3 นาที เด็กมักจะนั่งนานเกิน 5 นาทีไม่ได้ ฉะนั้นถ้าเด็กถ่ายควรแสดงความชื่นชมหรือชมเชยเด็ก ถ้าไม่ถ่ายก็ปล่อยให้ลุกไปและคอยสังเกตกิจวัตรเด็ก พยายามสอนให้เขาบอกเมื่อรู้สึกปวด เด็กมักจะใช้การบอกด้วยท่าทางก่อนบอกด้วยคำพูด
4. วัยนี้เด็กกำลังเริ่มจำและเลียนแบบ ฉะนั้นจะมีอะไรหลายอย่างในชีวิตประจำวันวันที่จะนำมาสอนให้เด็กร่วมมือได้ หรือหัดกิจกรรมรายทางอย่างได้ แต่ไม่ควรเคร่งครัด บังคับเด็กหรือเข้าข้างเด็กเมื่อ ราคามือ หรือต่อต้าน ควรสอนให้เด็กรู้จักไหว้ ขอบคุน สวัสดี ขอโทษ รู้จักการขอมมากกว่าการร้องไห้เอา รู้จักความสะอาดไม่ทำหรือเล่นสิ่งสกปรก รู้จักหัดป้อนข้าวตนเองคืบนำคืบนมจากแก้ว เป็นต้น

5. อนุญาตให้เด็กอยู่ใกล้ ให้เขาได้เลียนแบบในขณะที่ผู้ใหญ่ทำงานอยู่ เด็กอาจจะเข้ามาช่วยจนผู้ใหญ่รำคาญเห็นว่ามายุ่ง แต่ที่จริงเด็กวัยนี้ต้องการความใกล้ชิดและความอบอุ่นทางใจอยู่มาก ฉะนั้นควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำตามผู้ใหญ่ เพราะเขาชอบเลียนแบบ เช่น มีผ้าให้เขาผืนหนึ่งช่วยเช็ดน้ำ ถูบ้าน มีกระดาษ ดินสอให้เขาเขียนขีดเล่นในขณะที่เราทำงานเขียนหนังสือ เป็นต้น

6. ภาษาจะเกิดได้ดีและเป็นเครื่องช่วยพัฒนาการของเด็ก ดังนั้นพ่อแม่หรือผู้ดูแลเด็กจึงจำเป็นต้องพูดคุยกับเด็ก ภาที่ไ้ใช้ก็ควรง่าย ๆ ให้เขาเข้าใจและเป็นภาษาเดียว ในเด็กบางคนที้พูดล่าช้ามักเกิดจากการที่ผู้ใหญ่พูดเร็วมากจนเด็กจับคำพูดไม่ทัน หรือพูดกันหลายภาษาเด็กจะมีความงุนงงและไม่เข้าใจ พ่อแม่ พี่เลี้ยง หรือผู้ดูแลเด็กจึงต้องชวนเด็กพูดแม้เขาจะไม่พูดก็ต้องพูดกับเขา

7. การโอบอ้อมผ่อนตามเด็กเป็นสิ่งจำเป็น แต่ในวัยนี้ผู้ใหญ่เริ่มจำกัดขอบเขตบางประการและมีข้อห้ามต่อเด็กได้ เพื่อให้เขาได้เริ่มเรียนรู้กฎเกณฑ์และการบังคับใจตนเป็นจุดเริ่มต้นเท่านั้น แต่ผู้ใหญ่ก็ไม่ควรออกคำสั่งหรือบังคับเด็กวัยนี้มากเกินไป และอย่าใช้คำว่า “อย่า” พร่ำเพรื่อ เพราะเด็กมักจะไม่ว่าเข้าใจ ถ้าสิ่งใดที่จะไม่ให้เด็ก ต้องใช้วิธีหลบไปไม่ให้เห็นอย่าวางล้อหรือให้เบี่ยงเบนความสนใจของเด็กไปทางอื่น อย่าหลอกเด็กโดยไม่มีเหตุผล หรือดุเด็กจนกลัว ลนลานหรือใช้อารมณ์กับเด็กบ่อย ๆ เพราะเท่ากับผู้ใหญ่สอนเด็กให้เป็นอย่างที่ได้ทำกับเขา

8. เด็กยังต้องการที่พึ่งทางใจอยู่มาก ดังนั้นเด็กวัยนี้ยังต้องเข้าหาผู้ใหญ่อยู่เป็นนิจ เขาต้องการให้ปลอบ ให้กำลังใจและสนใจเขา

9. ถ้าเด็กมีอารมณ์หงุดหงิด งอแง ไม่มีเหตุผล พฤติกรรมเปลี่ยนแปลง เช่น คื้อมาก เมื่ออาหารก่ดเลืบ ปัสสาวะรด อุจจาระรด หงอยเหงา ฯลฯ ต้องหาสาเหตุว่ามีอะไรมากกว่าไปลงโทษหรือวิตกกังวลกับอาหารจนเกินไป เพราะบ่อยครั้งที่อาจพบว่าเด็กไม่สบาย หรือเกิดภาวะเครียดทางจิตใจ

10. หาสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้เด็กได้เล่นและเรียนรู้ ส่วนใหญ่เด็กวัยนี้ชอบของที่มีอยู่ในบ้าน ชอบสิ่งที่มีการเคลื่อนไหว เช่น ล้อเลื่อน รถลาก ลูกบอล หนังสือ รูปภาพ หรือสิ่งของที่ใช้ในบ้าน เริ่มสนใจสัตว์ต่าง ๆ แต่จะมีความกลัวไปด้วย ซึ่งผู้ใหญ่ควรค่อย ๆ ปลอบประโลมและเป็นที่กำลังใจ เด็กอาจจะแสดงความสนใจสุนัข แมว นก เป็นต้น ความสนใจในการเล่นใช้เวลาได้นานกว่า 1 ปีแรก และชอบเล่นบริเวณกลางแจ้ง เล่นวิ่งกลางสนาม ออกกำลังกาย เล่นฟุตบอล ฯลฯ แต่ยังคงเล่นกับผู้ใหญ่อยู่ยังไม่สนใจเด็ก ๆ ด้วยกัน สิ่งของใช้ในบ้านเป็นที่ต้องตาต้องใจของเด็ก เขาชอบรื้อ ค้น และทำตามอย่างผู้ใหญ่ เช่น สนใจของในกระเป๋า ทำท่าเดินหรือสุมบุหรี่ เคี้ยวหมาก

และกิริยาอื่น ๆ เลียนแบบผู้ที่เขาพบเห็นบางคน ชอบเล่นน้ำ ดิน ทราย ฉะนั้นอุปกรณ์ของเด็กวัยนี้จะมีที่เล่นทราย น้ำ สิ่งของที่เด็กจะจูง ลาก หรือทำเคลื่อนไหวได้

ประสบการณ์สำหรับเด็กวัย 2-3 ปี เมื่อเด็กย่างเข้าปีที่ 3 เด็กจะดูเหมือนดื้อและปฏิเสธ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่พัฒนาตามวัยที่เด็กจะแสวงหาความเป็นตัวของตัวเอง ต้องการเรียนรู้และทดลอง เพราะฉะนั้น พ่อแม่ หรือผู้ดูแลต้องใจเย็น อดทน และหาทางเบี่ยงเบนโดยไม่ให้เกิดความขัดแย้ง เช่น แทนที่จะห้ามเด็กว่าอย่าขีดเขียนข้างฝา เพราะเด็กมักจะเชื่อฟังคำว่า “อย่า” แต่จะขัดขึ้นทำเหมือนทำทนาย พ่อแม่ หรือผู้ดูแลจึงควรหาแผ่นกระดาษแล้วชักชวนให้เด็กเขียนในกระดาษ ในวัยนี้จะเริ่มสนใจเล่นกับเพื่อนเด็กด้วยกัน แต่ก็ควรอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ เพราะเด็กยังมาสามารถควบคุมตัวเองได้ การแย่งของเล่น การรังแกกันมีอยู่เสมอ พ่อแม่ หรือผู้ดูแลเด็กจะต้องให้ค่อย ๆ ขอมรับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ประสบการณ์ที่ควรจัดให้เด็กวัยนี้ได้แก่

1. กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กช่วยตัวเอง เช่น ให้เขาทำงานง่าย ๆ ที่ไม่เกินกำลัง เด็กจะเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของเขา
2. กิจกรรมส่งเสริมการใช้ภาษาของเด็ก เช่น การตั้งใจฟังเมื่อเด็กพูด ไม่ล้อหรือขัดคอ ตอบคำถามที่เด็กถาม
3. กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายและสติปัญญา เช่น การเล่นกลางแจ้ง การเล่นบทบาทสมมติ

ประสบการณ์สำหรับเด็กวัย 3-4 ปี เด็กเริ่มมีความสนใจด้านสังคม ชอบเล่น และอยู่ใกล้กับเด็กอื่น ๆ ชอบเล่นกลางแจ้ง ชอบค้นคว้า อยากรู้อยากเห็น เริ่มมีความคิดคำนึง เริ่มเลียนเสียงต่าง ๆ เช่น เสียงรถยนต์ รถไฟ ชอบเล่นสมมติ เช่น เป็นแม่ หมอ ชอบเลียนแบบผู้ใหญ่ เช่น ชักรีด ทำกับข้าว การเล่นแบบนี้เด็กจะได้รับประสบการณ์จากการเลียนแบบและการกระทำของผู้ใหญ่ หรือจากสิ่งที่ได้พบเห็นทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพราะเด็กได้แสดงออกแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเพื่อน ๆ อย่างเต็มที่ เด็กวัยนี้ชอบทดลองกับสิ่งของ เช่น ปั้นหรือจับบล็อกเป็นรูปต่าง ๆ และเล่าได้เป็นเรื่องราว นอกจากนั้นยังชอบทดลองกับตัวเอง จะหมุนตัว ไต่ กลิ้งอย่างสนุกสนาน เพลิดเพลิน ชอบเคลื่อนไหวและสามารถบังคับการเคลื่อนไหวในขณะที่เดิน วิ่ง ได้ดีขึ้น ชอบห้อยโหนไต่ราวเดี่ยว ๆ ได้ตามลำพัง ควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้เคลื่อนไหวกลางแจ้งได้อย่างมีอิสระ ภายหลังจากเล่นในร่มแล้วควรเปิดโอกาสให้เด็กได้รู้จักผลัดเปลี่ยนกันเล่นในระหว่างเพื่อน

เด็กจะสนใจ ชอบสิ่งที่มีชีวิต เช่น แมลง สัตว์ พืช ดอกไม้ และธรรมชาติรอบตัว ควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้เล่นตามความต้องการของร่างกาย ถ้าเป็นเด็กกลุ่มใหญ่ควรแบ่งเป็นกลุ่มย่อย โดยให้บางส่วนได้เล่นและบางส่วนมาฟัง ซึ่งเป็นเรื่องราวของเขาเอง หรือเกี่ยวกับครอบครัว รถไฟ เรือ สัตว์ และสิ่งเคลื่อนไหวอื่น ๆ เป็นเรื่องง่าย ๆ สั้น ๆ เด็กจะสนใจและชอบมาก ครูต้องคอย

แนะนำในการเล่น หลังจากการเล่นต้องช่วยกันเก็บของเล่นให้เข้าที่เรียบร้อยก่อนจะออกไปทำกิจกรรมอื่น ๆ ก่อนเข้าห้องอาหารหรือหลังจากออกจากส้วมจะต้องให้เด็กได้ล้างมือให้สะอาด ในเวลาอนกัให้เด็กเงียบไม่ส่งเสียงเพื่อให้พักผ่อนได้เต็มที่ ครูจะต้องเป็นผู้ช่วยเหลือในด้านการแต่งตัว และเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความสามารถช่วยตัวเองได้ เด็กบางคนชอบที่จะช่วยทำงาน เช่น เสิร์ฟอาหารและช่วยเก็บภาชนะหลังรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ก่อนที่เด็กจะกลับบ้านในระหว่างรอผู้ปกครองครูอาจจะเล่นิทานหรือให้เด็กได้ร้องเพลงกัน ทำให้เด็กเกิดความประทับใจที่ดี ทำให้อยากมาพบเพื่อน ๆ และครูในวันรุ่งขึ้น

ประสบการณ์สำหรับเด็กวัย 4-5 ปี ในวัยนี้เด็กจะชอบเล่นกับเพื่อนอายุเท่า ๆ กัน ชอบเล่นรวมกลุ่มเล็ก ๆ มากกว่ากลุ่มใหญ่ ชอบเลือกกิจกรรมและเตรียมเครื่องเล่นของตนเอง ดังนั้นครูควรให้โอกาสเด็กโดยปรึกษากันว่าจะทำอะไรดี ครูจะต้องเตรียมอุปกรณ์ไว้พร้อม เช่น สมุดภาพ ตุ๊กตา สี กระดาษ ดินเหนียว ดินน้ำมัน ฯลฯ สำหรับให้เด็กได้เลือกเล่นหาประสบการณ์ให้ตนเอง ครูจะเป็นผู้แนะนำสำหรับเด็กบางคนเป็นรายบุคคล และส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมของเด็ก โดยให้เล่นเข้ากลุ่ม จะต้องใช้ชั่วโมงให้เกิดประโยชน์กับเด็กมากที่สุดเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ การระวังอุปกรณ์ ความรับผิดชอบ การค้นคว้าทดลองอย่างอิสระรู้จักแก้ปัญหา สร้างนิสัยที่ดีและรู้จักตัดสินใจ เด็กในวัยนี้ชอบเล่นบ้านสมมติ ครูต้องจัดจากสมมติ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผู้ใหญ่หลายอาชีพ เช่น พ่อแม่ หมอ พยาบาล ฯลฯ มีเครื่องมือเครื่องใช้ประกอบการเล่นสมมตินั้น ๆ ซึ่งทำให้จินตนาการของเด็กใกล้เคียงกับความเป็นจริงยิ่งขึ้น ทางด้านภาษาเด็กสามารถพูดคุยเล่าเรื่องที่ตนสนใจ ควรจัดเวลาให้เด็กได้เล่าเรื่องเหล่านั้นในเวลานิทานบ้าง บางครั้งอาจให้เด็กดูภาพ ให้เด็กพูดคำคล้องจอง สุภาษิต หรือบทกลอนที่ไพเราะพร้อม ๆ กัน เด็กต้องการพักผ่อน ควรจัดให้มีเวลาสำหรับนอนตอนกลางวัน ครูต้องคำนึงถึงความต้องการทางด้านร่างกายของเด็ก เพื่อช่วยให้ผู้ปกครองจัดกิจวัตรประจำวัน มีอุปนิสัยที่ดีในการรับประทานอาหาร การพักผ่อน นอกจากนั้นควรแก้ไขและฝึกให้คิดเป็นนิสัย เพราะเด็กในวัยนี้ว่องไวและฝึกหัดได้ง่าย

ประสบการณ์สำหรับเด็กวัย 5-6 ปี ห้องเรียนจะต้องมีเนื้อที่กว้างขวางสำหรับให้เด็กได้เล่นและทำงานเป็นกลุ่มใหญ่ เด็กพยายามที่จะเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน พยายามแก้ปัญหาด้วยตัวเอง เรียนรู้การระวังรักษาอุปกรณ์ ดังนั้นจึงต้องจัดอุปกรณ์ให้เด็กเล่นอย่างอิสระเพื่อเสริมสร้างนิสัยที่ดี ครูควรพยายามวางแผนร่วมกันกับเด็กว่าจะทำอะไรในวันนั้น ๆ แล้วแบ่งหน้าที่กัน ไปทำเพื่อให้เด็กเกิดความรับผิดชอบ เด็กจะได้เรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน ร้านค้า และอื่น ๆ โดยการเล่นสมมติ บางครั้งจะเล่นนั่งพูดคนเดียวตั้งคำถามและหาคำตอบเอง การได้เล่น ได้ทำงานจะทำให้ขยายความสนใจและประสบการณ์ให้กว้างขวางออกไปและมีความรับผิดชอบขึ้น

เด็กได้เรียนรู้ถึงชีวิตประจำวัน ได้ทราบขนาดน้ำหนักและความเจริญทางด้านร่างกายของตน โดยครูแนะนำให้เด็กชั่งน้ำหนักวัดส่วนสูงแล้วเปรียบเทียบกับเพื่อน ๆ ครูจะต้องสังเกตการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมของเด็กด้วย

ครูจะต้องจัดกิจกรรมส่งเสริมความพร้อมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ เช่น มือ ตา ปะสาทสัมผัสต่าง ๆ ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ทดลองทำ เด็กวัยนี้ยังต้องการการพักผ่อน ให้เด็กได้นอนพักในตอนบ่าย หลังจากพักผ่อน เด็กควรได้เล่นหรือเดินให้เข้าจังหวะ เด็กสามารถที่จะเรียนรู้จังหวะเร็วช้าตามจังหวะดนตรีได้ ควรส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกเพื่อเสริมการริเริ่มสร้างสรรค์และความกล้า เด็กจะช่างซักช่างถาม อยากรู้ อยากเห็น ครูควรพยายามตอบและให้คำแนะนำเด็กทดลองเพื่อหาคำตอบด้วยตนเองในขอบเขตที่เหมาะสม ในขณะที่เด็กเล่นหรือทำงาน ครูพยายามฝึกให้เด็กหัดสังเกตโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์และความรู้มากขึ้น ในวัยนี้เด็กสามารถค้นคว้าประโยชน์ทางวิทยาศาสตร์ ครูควรจัดอุปกรณ์และเปิดโอกาสให้เด็กได้ทดลองให้เห็นสิ่งใหม่ ๆ ส่งเสริมให้เด็กสนใจในทางนี้มากขึ้น

ประสบการณ์สำหรับเด็กวัย 6-7 ปี เด็กวัยนี้ชอบกระโดดโลดเต้น กิจกรรมควรจัดให้เด็กได้เต้นหรือรำตามจังหวะดนตรี เด็กในวัยนี้ชอบโอ้อวด มีแผนการที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ควรจัดให้มีโอกาสอวด เล่า แสดง และสนับสนุนให้รู้จักการวางแผนร่วมกัน นอกจากนั้นเด็กในวัยนี้ยังใจร้อน ว่องไว ครูต้องเตือนให้เด็กรู้จักระมัดระวังเพื่อไม่ให้เกิดอันตรายขึ้นกับตนเองและผู้อื่น ทั้งในการเล่นและการทำงาน เด็กชอบช่วยเหลือเพื่อนในการทำงานแต่ตัวครูต้องคอยสนับสนุน กระตุ้น ส่งเสริม และแนะนำวิธีที่ดีที่ถูกต้องให้กับเด็ก

พัฒนาการทางด้านภาษา พุคได้คล่องแคล่วและเขียนชื่อของตนเองได้ ครูต้องแก้ภาษาให้ถูกต้องเหมาะสม เด็กพร้อมที่จะอ่านเขียนมากขึ้น ดังนั้นการวางแผน แบ่งหน้าที่ แบ่งกลุ่มทำงาน หรือเล่น ครูต้องช่วยเด็กเขียนโครงการ เขียนรายชื่อในการแบ่งกลุ่ม แบ่งการรับผิดชอบบนกระดานดำ เพื่อให้เด็กได้สังเกตและรู้จักตัวหนังสือไปด้วย หรือให้เด็กได้เล่าประสบการณ์ของตนเอง ครูเขียนบนกระดานดำ ตัวหนังสือต้องชัดเจนแล้วอ่านให้ฟัง โดยชี้ตัวหนังสือไปทีละตัวเพื่อฝึกการเคลื่อนไหวสายตาตามไปด้วย แล้วให้เด็กฝึกทีละคนเพื่อให้เด็กเกิดความมั่นใจ เชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง

นอกจากนี้ในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก สิ่งที่ครูหรือผู้เลี้ยงดูเด็กควรต้องคำนึงถึง (เขาวา เตะคุปต์, 2542, หน้า 124-125) คือ

1. เด็กที่มีปัญหาทางด้านร่างกาย เช่น มีความผิดปกติทางร่างกาย แขนขาพิการหรือไม่แข็งแรง ตาเหล่ เป็นต้น เด็กที่มีโรคประจำตัว เช่น หอบโรคหัวใจ หรือเด็กที่มีร่างกายอ่อนแอ

จีโรค เด็กเหล่านี้ครูหรือผู้เลี้ยงดูต้องคอยดูแล ต้องระมัดระวังในการเล่น อุบัติเหตุที่จะเกิด ช่วงระยะเวลาในการเล่นต้องไม่นานเกินไปและกิจกรรมต้องเหมาะกับเด็กด้วย การเล่นบางอย่างแม้ในเด็กปกติเมื่อเด็กได้รับความสนุกสนานอย่างเต็มที่ เด็กจะไม่รู้จักประมาณในการเล่น ซึ่งอาจทำให้เด็กเหนื่อยจนเกินไปและร้องไห้ในเวลาอน ฉะนั้นครูต้องคอยดูแลให้เด็กได้เล่นอย่างเหมาะสม

2. เด็กที่มีปัญหาทางด้านสติปัญญา เด็กบางคนอาจมีพัฒนาการล่าช้ากว่าปกติบ้าง แต่ถ้าครูเห็นว่าผิดปกติมากก็ควรนำเด็กไปตรวจสอบความสามารถทางสติปัญญา และจัดให้เด็กได้เรียนรู้ในโรงเรียนที่เหมาะสม สำหรับเด็กที่ล่าช้ากว่าปกติเพียงเล็กน้อย ครูอาจจะจัดกิจกรรมแบ่งกลุ่มตามความสามารถ หรือให้เด็กที่มีความสามารถสูงช่วยเหลือเด็กที่อ่อนกว่าทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกิจกรรม แต่ไม่ควรที่จะแยกเด็กอ่อนและเด็กเก่งออกจากกันอย่างเด็ดขาด ซึ่งจะทำให้เด็กอ่อนรู้สึกว่าเขาตัวเองด้อยกว่าและขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ในขณะที่เดียวกันการทำกิจกรรมร่วมกันจะทำให้เด็กอ่อนมีพัฒนาการดีขึ้น เด็กเก่งจะมีโอกาสได้ช่วยเหลือเด็กอ่อนกว่าซึ่งจะสอดคล้องกับสภาพของความเป็นจริงในชีวิตที่คนเราต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในการจัดกิจกรรมตามความสามารถของเด็กจะทำให้เด็กรู้สึกประสบความสำเร็จและมีความเชื่อมั่นในตนเอง

3. เด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์และสังคม เด็กจะแสดงออกให้เห็น เช่น เงียบเฉยหรือก้าวร้าว ขอบรังแกเพื่อน หรือ โกรธ ขโมย และพฤติกรรมที่ผิดปกติต่าง ๆ ครูหรือผู้เลี้ยงดูต้องคอยสังเกตและดูแลเด็กเหล่านี้อย่างใกล้ชิดพร้อมทั้งหาทางช่วยเหลือ เช่น ติดต่อกับผู้ปกครองเพื่อหาสาเหตุของปัญหา ครูหรือผู้เลี้ยงดูต้องช่วยกันในการแก้ปัญหา เช่น คอยสังเกตพฤติกรรมของเด็กให้ความรักและความอบอุ่น พุดคุยกับเด็กเพื่อหาทางในการแก้ปัญหา อย่าปล่อยเลยตามเลย หรือลงโทษโดยไม่บอกเหตุผล เพราะจะไม่สามารถแก้ปัญหาเด็กได้ การแก้ปัญหาต้องอาศัยความร่วมมือจากหลาย ๆ ด้าน เช่น ความรัก ความเข้าใจ ความอดทน เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

งานวิจัยของนักการศึกษาหลายท่านที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ มีดังนี้

วาริน แววชาญ (2539, หน้า 108) ศึกษาระดับความคิดสร้างสรรค์และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการอ่านหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2538 โรงเรียนอนุบาลชลบุรี จำนวน 134 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ และแบบสอบถามพฤติกรรมเกี่ยวกับการอ่านหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น จำแนกนักเรียนตามระดับความคิดสร้างสรรค์ 3 กลุ่ม ๆ ละ 30 คน รวม 90 คน จากการใช้ระดับความคิดสร้างสรรค์ สูง ปานกลาง และต่ำไปศึกษาความสัมพันธ์เกี่ยวกับการอ่าน

หนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏว่านักเรียนที่มีระดับความคิดสร้างสรรค์ต่างกัน จะมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการอ่านหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น ไม่แตกต่างกัน ชกเว้นแต่มีข้อสังเกตว่า กลุ่มนักเรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงจะมีร้อยละการไม่อ่านหนังสือการ์ตูนมากกว่า แต่ถ้าจะอ่านจะใช้เวลาอ่านมากและอ่านนานมากกว่าอีก 2 กลุ่ม นอกจากนี้ยังมีร้อยละของความเชื่อว่าเรื่องราวในหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นจะเกิดขึ้นได้จริงสูงกว่าอีก 2 กลุ่มด้วย และจากการวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการอ่านหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น ผลปรากฏว่านักเรียนที่มีระดับความคิดสร้างสรรค์สูงปานกลาง และต่ำ มีพฤติกรรมเกี่ยวกับการอ่านหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ศตพร วิไลรัตน์ (2531, หน้า 31) ได้ศึกษาการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กก่อนวัยเรียน โดยวิธีการสอนตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิส กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กก่อนวัยเรียนจำนวน 24 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 12 คน ได้แก่กลุ่มทดลอง คือ กลุ่มที่เรียนโดยวิธีการสอนตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิส และกลุ่มควบคุม คือ กลุ่มที่เรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนปกติของศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลองเด็กก่อนวัยเรียนที่เรียนโดยวิธีการสอนตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิส มีการพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง และสูงขึ้นมากกว่ากลุ่มที่เรียนโดยกิจกรรมการเรียนการสอนของศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

เพียงจิต โรจน์สุภรัตน์ (2531, หน้า บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ระหว่างเด็กปฐมวัยที่ทำกิจกรรมวาดรูปเป็นกลุ่มกับเป็นรายบุคคล ความมุ่งหมายของการวิจัยนี้ เพื่อเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ระหว่างเด็กปฐมวัยที่ทำกิจกรรมวาดรูปเป็นกลุ่มกับเป็นรายบุคคล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นเด็กเล็ก อายุ 5-6 ปี โรงเรียนบ้านคอน อำเภอมือง จังหวัดน่าน จำนวน 1 ห้องเรียน 30 คน ก่อนและหลังการทดลองผู้วิจัยได้ทำการทดสอบเด็กทั้งสองกลุ่มโดยใช้แบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งอาร์ รังสินันท์ แปลมาจากแบบทดสอบชื่อ Torrance Test of Creative Thinking Figural Form A ผลการวิจัยพบว่า ความคิดสร้างสรรค์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมภายหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ ประสาท อิศรปริดา (2532, หน้า 71) ได้ศึกษาการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการฝึก สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 157 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม โดยให้กลุ่มทดลองได้รับการฝึกความคิดสร้างสรรค์ ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้รับการฝึกความคิดสร้างสรรค์ ในระหว่างการทดลองผู้วิจัยได้ให้การเสริมแรงในรูปของการชมเชยและสิ่งของสำหรับเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ก้าวหน้าขึ้น และหลังจากนั้นจะลดการเสริมแรง จนกระทั่งไม่มีการเสริมแรงใด ๆ ทั้งสิ้น ผลการวิจัยพบว่าหลังจากการเสริมแรงแล้ว คะแนนความคิดสร้างสรรค์ด้านความคล่องในการคิด จำนวนทิศทางการคิด และความคิดริเริ่มได้เพิ่มขึ้น และคะแนนดังกล่าวมีแนวโน้ม

ลดน้อยลงในระยะที่ลดการเสริมแรงและหลังจากที่ได้รับการฝึกแล้วความคิดสร้างสรรค์ทั้งสามด้านของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเกมและนิทานที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์นั้น

ขวัญฟ้า รังสิยานนท์ (2532, หน้า 97) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้จากการฟังนิทานด้วยการเล่าโดยใช้หุ่นกับรูปภาพ โดยการแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองที่ 1 ฟังนิทานด้วยการเล่านิทานโดยใช้หุ่น และกลุ่มที่ 2 ฟังนิทานด้วยการเล่าโดยใช้รูปภาพ พบว่า ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออของเด็กปฐมวัยที่ได้จากการฟังนิทานด้วยการเล่าโดยใช้หุ่นกับรูปภาพ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 แต่การเล่านิทานโดยใช้หุ่นและรูปภาพต่างช่วยให้เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 นอกจากนี้ ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2530, หน้า 65-70) ได้ศึกษาผลของการเล่นของเล่นที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย จำนวน 33 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ๆ ละ 11 คน ให้กลุ่มที่ 1 เล่นของเล่น “ไม้บล็อก” กลุ่มที่ 2 เล่นของเล่น “—ในฝัน” และกลุ่มที่ 3 ปล่อยอิสระ ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 มีพัฒนาการด้านความคิดคล่องแคล่วสูงกว่ากลุ่มที่ 3 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนงานวิจัยทางด้านดนตรีสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น ศรีสุตา คัมภีร์ภัทร (2534, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์และความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นองค์ประกอบพื้นฐาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบการพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์และความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นองค์ประกอบพื้นฐานกับการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะตามแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาล กลุ่มตัวอย่างคือ เด็กปฐมวัยอายุระหว่าง 4-5 ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 จำนวน 30 คน ทำการทดสอบทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์และแบบสอบถามความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นองค์ประกอบพื้นฐาน กลุ่มควบคุมได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะตามแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาล ผลจากการวิจัยพบว่า

1. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นองค์ประกอบพื้นฐานกับการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะตามแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลมีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ต่างกัน
2. ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ด้านการเปรียบเทียบของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัด

กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นองค์ประกอบพื้นฐานกับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะตามแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลมีความแตกต่างกัน

3. ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ด้านการสังเกตของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นองค์ประกอบพื้นฐานกับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะตามแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลไม่แตกต่างกัน

4. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นองค์ประกอบพื้นฐานกับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะตามแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลมีความเชื่อมั่นในตนเองแตกต่างกัน

งานวิจัยต่างประเทศ

เชคลี (Shakles, 1986, pp. 3172-A) ได้ศึกษาผลของการสอนเทคนิคการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ทั้งรอบเช้าและรอบบ่าย หลังจากทำการสอนในกลุ่มทดลอง จำนวน 18 บทเรียน บทเรียนละ 30 นาที ในขณะที่กลุ่มควบคุมเรียนในบทเรียนตามหลักสูตรปกติ พบว่าเด็กที่ได้รับการสอนเทคนิคการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ สามารถแก้ปัญหาได้สูงกว่ากลุ่มควบคุม และพบว่ากลุ่มทดลองรอบบ่ายมีความสามารถในการแก้ปัญหาสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับเบลนเคนชิพ (Blankenenship, 1976, pp. 7147-A) ได้ศึกษาผลของการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ โดยได้ทำการทดลองกับนักเรียนเกรด 1 เมืองฮับติวตัน รัฐเวอร์จิเนีย จำนวน 96 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยฝึกให้กลุ่มทดลองได้มีการคิดอย่างสร้างสรรค์ มีกิจกรรมให้ 15 ชนิด ในเวลา 10 ชั่วโมง ซึ่งเป็นกิจกรรมเพื่อให้เกิดความคิดคล่องตัว ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ ผลการวิจัยปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่กลุ่มควบคุมไม่มีพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์

วิลเลียม (Williams, 1971, pp. 352-358) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดริเริ่มกับคะแนนในวิชาหมวดคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศิลปะ ดนตรี และศิลปะ ผลปรากฏว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดริเริ่มกับคะแนนรวมหมวดวิชาศิลปศึกษา วิชาดนตรี และวิชาศิลปะ มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง ส่วนวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับความคิดสร้างสรรค์ในด้านความคิดริเริ่ม เช่นเดียวกับ เคลลี (Kelley, 1983, pp. 32-A) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการฝึกตามการเสริมสร้างประสบการณ์ทางศิลปะ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

ผลการวิจัยพบว่า จากการวัดความคิดสร้างสรรค์ด้วยรูปภาพของทอแรนซ์ที่ใช้วัดก่อนฝึกและหลังฝึก เด็กที่เข้าร่วมในแผนฝึกกับเด็กที่ไม่ได้เข้าร่วมมีค่าเฉลี่ยของความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ค่าเฉลี่ยของความคิดคล่องแคล่ว และความคิดยืดหยุ่นไม่แตกต่างกัน